

БЕРЕЗОВСЬКА О.В.,

старший викладач кафедри ділової іноземної мови
та міжнародної комунікації

НИКИТЕНКО О.В.,

старший викладач кафедри ділової іноземної мови
та міжнародної комунікації

Національний університет
харчових технологій, м. Київ

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ

У статті аналізується поняття міжкультурної компетенції, яка є важливою складовою комунікативної компетенції; акцентується увага на необхідності та способах розвитку мовленнєво-комунікативних умінь – складової комунікативної компетенції майбутніх спеціалістів.

Ключові слова: міжкультурна компетенція, комунікативна компетенція, соціокультурна компетенція, міжкультурне спілкування, комунікація.

В статье анализируется понятие межкультурной компетенции, которая является важнейшей составляющей коммуникативной компетенции; делается акцент на необходимости и различных способах развития речевых коммуникативных умений – составляющей коммуникативной компетенции будущих специалистов.

Ключевые слова: межкультурная компетенция, коммуникативная компетенция, социокультурная компетенция, межкультурное общение, коммуникация.

This article reveals the definition of communicative competence and its main aspects, communicative skills are analyzed, and attention is concentrated on the importance of their development in the teaching of future specialists.

Key words: communicative competence, sociocultural competence, cross-cultural communication, communication.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Сьогодні Європа перебуває в пошуках нових цінностей, що пов'язані із взаєморозумінням, співробітництвом, згодою, прагненням створити полікультурну, полілінгвістичну й поліетнічну Європу. У реалізації зазначених цінностей певне місце відведено новій генерації європейських фахівців. Їх підготовка відбувається в новій історичній реальності – єдиному європейському освітньому просторі. У зв'язку зі створенням спільного ринку праці особливо актуальним стало завдання розробки правових нормативних актів, які б забезпечили не лише академічне визнання дипломів, але й визнання професійної придатності їх власників. Аналогічне завдання - професійна підготовка фахівців європейського рівня - постає в різних галузях. Воно розглядається як один із механізмів інтеграції України до європейського простору поруч із прийняттям і реалізацією провідних європейських цінностей (демократії, соціальної справедливості, захисту прав людини), загальних методів і способів виховання – традиційних та інноваційних.

Рада Європи висунула та активно підтримує концепцію європейської освіти, що заснована на ідеї «спільного європейського дому». Її ідеологи виходять із того, що Європа - це спільнота, що має спільні духовні витоки й цінності. І відповідно, європейський світогляд має базуватися на знаннях європейської спадщини, спільного історичного шляху протягом двох тисячоліть.

Провідним інструментом об'єднання визнано мову. На даний час метою навчання іноземним мовам не може бути передача лінгвістичних знань, вмінь і навичок, і навіть енциклопедичне засвоєння країнознавчої інформації, яка обмежується, в першу чергу, сукупністю географічних та історичних понять та явищ. Центральне місце має посісти формування здатності студентів до участі в міжнародній комунікації, що є надзвичайно важливим зараз, коли «змішання народів, мов, культур досягло небаченого розмаху і як завжди постала проблема виховання терпіння до чужих

культур, пробудження інтересу і поваги до них, подолання в собі відчуття роздратованості від надлишку, недостатності або просто несхожості інших культур. Саме цим викликана загальна увага до питань міжкультурної комунікації» [1].

Таким чином, думка про необхідність розвитку міжкультурної компетенції набуває аксіоматичного звучання, оскільки навчання спілкуванню іноземною мовою має на увазі оволодіння соціокультурними знаннями і вміннями, без яких не існує практичного володіння мовою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти міжкультурної компетенції стали предметом дослідження таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як Б.Біляєв, Л.Романишина, А.Маркова, Т.Колодько, І.Корунець, Л.Мітіна, Н.Лобанова, О.Бирюк, Д.Іщенко, С.Зенкевич, В.Костомаров, Ф.Вінгард, Х.Крум, П.Адлер, Р.Нортон та інші. В результаті цих досліджень виявилось, що базовою основою терміну міжкультурна компетенція є поняття міжкультурна комунікація, яка трактується вітчизняними фахівцями як сукупність специфічних процесів взаємодії партнерів по спілкуванню, які належать до різних лінгвоетнокультурних спільнот.

Мета даної статті полягає у визначенні та теоретичному обґрунтуванні актуальності формування професійної міжкультурної компетенції майбутнього фахівця під час навчання іноземної мови.

Виклад основного матеріалу. Новий національний стандарт вивчення англійської мови заснований на таких ключових поняттях, як спілкування (Communication), культура (Culture), мотивація (Motivation) та інтерактивність (Advanced).

Провідною метою навчання іноземної мови на „пороговому” рівні визнають формування комунікативної компетенції, в межах якої можна виділити такі компоненти: лінгвістична компетенція, соціолінгвістична компетенція, міжкультурна компетенція, соціальна компетенція, дискурсивна компетенція, стратегічна компетенція.

Мова відбиває особливості життя людей. Вивчаючи багатоманітність планів вираження, можна багато що зрозуміти і дізнатися про культуру країни мови, що вивчається. А це підводить нас до необхідності формування міжкультурної компетенції. Набуття міжкультурної компетенції не зводиться лише до формування глобальних уявлень про світ. Вона пронизує весь процес навчання іноземної мови.

Дослідники освітніх проблем професіоналізації визначають *компетентність* як знання, уміння, навички та досвід, які формують професійні властивості фахівця на достатньому рівні для якісного виконання ним професійних функцій; *компетенцію* як сукупність доступних для вимірювання чи оцінювання умінь, знань і навичок, набутих упродовж навчання і необхідних для виконання певного виду професійної діяльності [3, с.354].

У сучасній науці часто використовується визначення з російського підручника О.Садохіна: «Міжкультурна компетенція – комплекс знань та умінь, які дають змогу індивіду в процесі міжкультурної комунікації адекватно оцінювати комунікативну ситуацію, ефективно використовувати вербальні та невербальні засоби, втілювати в практику комунікативні наміри та перевіряти результати комунікації за допомогою зворотного зв'язку» [9, с. 278].

Певні вміння й навички в організації мовлення, вміння вибудовувати його логічно, послідовно й переконливо, ставити завдання й досягати поставленої мети – це вже новий рівень комунікативної компетенції, що у матеріалах Ради Європи названий стратегічним чи дискурсивним.

При цьому особлива роль відводиться соціокультурному компоненту змісту навчання, як фактору, що багато в чому визначає і обумовлює використання мови в конкретних ситуаціях, впливаючи таким чином, на іншомовну комунікативну компетенцію студентів.

З розвитком і розповсюдженням комунікативного підходу до навчання іноземним мовам значно більше уваги стало приділятися використанню

мови в певних соціальних і культурних ситуаціях. Аудіолінгвальний метод, який фокусує свою увагу навколо окремо взятого речення чи фрази, виявився нездатним підготувати студента до реального, спонтанного спілкування іноземною мовою, адже в реальному житті існують соціальні і культурні правила, володіння якими є обов'язковим. Нерозривний зв'язок навчання іноземної мови та культури іншої країни підтверджує також В.Гурмаза, наголошуючи на наступних принципах їх єдності. Перший принцип реалізується в засвоєнні людиною, що виросла в одній національній культурі, істотних фактів, норм і цінностей іншої національної культури. При цьому важливо сформувати в студентів позитивне ставлення до отриманої в процесі навчання інформації про країну. Другий принцип – формування у студентів позитивної установки до народу, що є носієм мови, адже вивчення мов починається з метою зближення народів. Третій принцип втілює в собі вимоги цілісності і гомогенності мовного навчального процесу: країнознавча інформація підлягає витягу з природних форм мови і з навчальних текстів і не має привноситися ззовні. Нарешті, четвертий принцип також пов'язаний з уточненням специфіки країнознавства: країнознавчий аспект викладання реалізує в навчальному процесі філологічний спосіб вторинного пізнання дійсності [4, с. 33].

На сучасному етапі розвитку методики викладання іноземних мов виникає необхідність підсилити міжкультурний компонент комунікативної компетенції. Тому що, вивчаючи іноземну мову, студенти вивчають іншу культуру і вчаться міжкультурному спілкуванню. Студенти повинні оволодіти вміннями міжкультурної компетенції, навчитися вести бесіду в рамках діалогу культур. Залучення студентів до діалогу культур є важливим з точки зору навчання і виховання, оскільки формування культурної людини відбувається завдяки діалогу рідної культури та культури іноземної. Вивчаючи іноземну культуру, студенти краще пізнають рідну культуру.

Міжкультурна компетенція надає можливості виходу за межі рідної культури, вона є частиною комунікативної компетенції. Вона пронизує всі складові комунікативної компетенції, будучи її тлом. Отже, коли ми об'єднуємо терміни «міжкультурна компетенція» і «комунікативна компетенція» в одне ціле, маємо на увазі спілкування представників різних культур, які усвідомлюють свою відмінність.

Міжкультурний аспект має стати змістом комунікативної компетенції, основним орієнтиром для формування комунікативної лінгвістичної компетенції. Але при навчанні іноземним мовам не слід обмежуватися лише культурологічною спрямованістю мовних тем і ситуацій спілкування.

Уміння спілкуватися в рамках діалогу культур вимагає цілого ряду вмінь: вміння ставити себе на місце інших учасників спілкування, вміння проявляти ініціативу міжкультурного контакту, вміння прогнозувати соціокультурні недоліки, які можуть призвести до непорозуміння, вміння брати на себе відповідальність за усунення можливого міжкультурного непорозуміння, вміння проявляти дипломатичність, вміння бути гідним представником власної культури, вміння існувати в багатокультурному середовищі. Такий рівень володіння іноземною мовою, напевно, можна вважати ідеальним і до нього потрібно прагнути.

Західні моделі комунікативної компетенції розглядають міжкультурний компонент як допоміжний соціолінгвістичної компетенції. Адже знання норм поведінки, цінностей, правил спілкування є необхідним для вибору правильного мовленнєвого реєстру. Знання культури є необхідним для вірної інтерпретації того, що відбувається і конкретній ситуації в іншому культурному середовищі. Незнання соціокультурного контексту і відсутність стратегій по заповненню інформаційних пробілів можуть виявитися вирішальними факторами при комунікації з носіями мови.

Соціокультурна компетенція дозволяє всім, хто розмовляє іноземною мовою відчувати себе майже на рівних з носіями мови щодо культури, а це є важливим кроком до адекватного володіння мовою. Надзвичайно

складно, а іноді навіть неможливо обмежити рамки використання культурних знань, адже різноманітні посилання на одні й ті самі факти іноземної культури можна зустріти в різних джерелах, таких, як ЗМІ, Інтернет, тощо. Кінцевим етапом соціокультурної компетенції буде здатність студента оперувати необхідними знаннями-концептами та адаптувати свою поведінку до поведінки носіїв мови.

Зміст соціокультурного компонента навчання іноземним мовам розглядається у 3 напрямках: засіб комунікації, національна ментальність, національне надбання.

В термін «соціокомунікація» вкладається сукупність прийомів і засобів усної та писемної передачі інформації представниками певної культури й субкультури. До них стосується мова, в яку ми включаємо специфічні відмінності між існуючими мовними варіантами. Ці відмінності можна спостерігати в лексиці, граматиці, фонетиці. До мови також відноситься мова звуків, жестів й невербального спілкування. До особливостей письмової комунікації ми відносимо правила написання дат, звертань, адрес і т.п.

Під національною ментальністю ми розуміємо спосіб мислення представників певної культури, яка визначає їх поведінку і те, що вони чекають подібного з боку своїх співрозмовників.

Пропонується розглядати ментальність країни, мова якої вивчається в 3 вимірах: загальному, ситуативному і культурному самовизначенні.

До загальних характеристик відносяться 3 компонента: знання, поведінка і відносини. Яскравими прикладами цих компонентів є свята, традиції та обряди носіїв мови.

Ситуативні характеристики ментальності можуть включати установку ментальності, сприйняття й вираження. Коли йдеться про ментальність слід виділити ще один елемент – культурне самовизначення, яке включає в себе всі вищезазначені загальні та ситуативні характеристики. У суспільстві люди групуються за певними ознаками: за інтересами,

професією, політичним поглядам. Студенти можуть знайомитися з різними культурними групами, які об'єднані національними нормами. Це дає їм змогу отримати більш повну картину культури країни, мова якої вивчається й наблизитися до розуміння реального іншомовного соціокультурного середовища.

Під частиною національного здобутку, яка є складовою міжкультурного компонента, ми розуміємо такі культурні напрямки, як наука і мистецтво, історія й релігія, національні парки й історичні заповідники. Метою міжкультурного навчання засобами іноземної мови є ознайомлення студентів з тією частиною національного здобутку, яку знає і якою пишається кожен носій мови; також необхідно показати культурну цінність національного здобутку. Національний здобуток – це своєрідне тло національних, соціокультурних знань-концептів, які мають культурну цінність.

Таким чином, знання про культуру іншої країни сприяють розвитку загальної ерудиції, що є однією з важливих передумов забезпечення здатності до міжкультурного спілкування і досягнення у ньому взаєморозуміння. Соціокультурні знання допомагають краще адаптуватися до іншомовного оточення, а пізніше і до полікультурного оточення.

Опис завдань міжкультурної освіти може бути здійснено в термінах соціокультурної компетенції, під якою мається на увазі рівень знань соціокультурного контексту використання іноземної мови, а також досвід спілкування й використання мови в різноманітних соціокультурних ситуаціях [5].

Міжкультурної компетенції можна досягти в результаті соціокультурної освіти на занятті з іноземної мови, а також в процесі вивчення інших дисциплін. З метою посилення соціокультурного компоненту провідні педагоги рекомендують використовувати на заняттях з іноземної мови матеріали, що здатні „відкрити” студентам культури світу, а саме: використання вебквестів, за допомогою яких здійснюється

пошукова діяльність в ресурсах Інтернету; аудіо або відеозаписи лексичного та граматичного матеріалу, які студент може завантажити на свій комп'ютер для самостійного опрацювання; електронні щоденники, користування якими робить можливим співпрацю і спілкування в режимі онлайн; проведення з представниками різних культур зустрічей, тренінгів, конференцій, під час яких студенти мають можливість краще пізнати один одного та розвинути навички міжкультурного спілкування. Додатковими джерелами міжкультурної інформації є література, ЗМІ, Інтернет та фільми.

Висновки: Отже, сформована міжкультурна компетенція є необхідною умовою для успішного діалогу культур. Міжкультурна компетенція має інтегративний характер. За своєю сутністю вона є результатом розвитку особистості студента в процесі навчання.

На наш погляд, важливим результатом формування міжкультурної компетенції майбутніх фахівців є розвиток у них прагнення до безперервної полікультурної освіти, яка базується на неухильному бажанні розширювати знання про культурне і соціокультурне життя рідної країни та країни, мова якої вивчається, міжкультурної адаптації, здатності до емпатії та толерантності.

Формування міжкультурної компетенції найбільш успішно здійснюється на матеріалі іноземної мови. Тому курс іноземної мови для майбутніх фахівців має містити великий обсяг знань національної культури, бізнес етикету, традицій, тобто всі види мовленнєвої діяльності повинні здійснюватись у широкому соціальному контексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абашкіна Н.В. Принципи розвитку професійної освіти в Німеччині. – К.: Вища школа, 1998.-195с.
2. Алферов С.Ю. Местные организации управления за рубежом: проблемы модернизации и реформирования //Педагогика. - 1996. / № 6. - С.92.

3. Вища освіта України і Болонський процес: навчальний посібник / за ред. В.Г.Кремня; авторський колектив: М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубінко, І.І. Бабін. - Тернопіль: Навчальна книга– Богдан, 2004. - 384 с.
4. Гурмаза В.В. Роль міжкультурного аспекту у викладанні іноземної мови // Підвищення рівня науково-дослідної діяльності обдарованої молоді: наук.-практ. семінар: квіт. 2007р.: тези доп. – Миколаїв: МДАУ, 2007. - С.32-33.
5. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ століття). - К.: Райдуга, 1994. – С.8-10.
6. Изаренков Д. И. Базисные составляющие коммуникативной компетенции и их формирование на продвинутом этапе обучения студентов-нефилологов // Русский язык за рубежом. - №4. - 1990. - С. 54-60.
7. Ніколаєва С.Ю. Методика викладання іноземних мов в середніх навчальних закладах. - К.: Ленвіт, 2002. - 346 с.
8. Пуховська Л.П. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі: спільність і розбіжності: Монографія. – К.: Вища школа, 1997. - 180 с.
9. Садохин А.П. Межкультурная коммуникация: Учебное пособие. - М.: Альфа-М; ИНФРА-М, 2009. - 288 с.
10. Соловова Е.Н. Методика обучения иностранным языкам. – М.: Просвещение, 2003. - 239с.

АВТОРСЬКА ДОВІДКА

Березовська О.В.

старший викладач кафедри ділової іноземної мови та міжнародної комунікації,

Національний університет харчових технологій,

м.Київ, вул.Володимирська 68;

Конт. телефон: 066-044-99-17;

E-mail: berezka-teacher@rambler.ru

Никитенко О.В.

старший викладач кафедри ділової іноземної мови та міжнародної комунікації,

Національний університет харчових технологій,

м.Київ, вул.Володимирська 68;

Конт.адреса: м.Київ, вул.Ереванська,8 А кв.127

Конт. телефон: 067-789-35-10;

E-mail: nikitolya@i.ua